

Jakou

Evropskou unii?

Jiří Maštálka

Kateřina Konečná

Oskar Krejčí

Praha – Štrasburk – Brusel

2 0 0 6

*Když tedy už budeš jako politik úplatný a prolhaný,
pak já ti přeji, abys byl elegantní.*

Jiří Maštálka
Kateřina Konečná
Oskar Krejčí
Michael Marčák

Jakou Evropskou unií?

Praha - Štrasburk - Brusel
2006

Obsah

1. Důvody skepse	5
Rozšiřování Evropské unie	8
Slabost vedení	9
Smysl Evropské unie	10
Spor o suverenitu	11
2. Zahraniční politika Evropské unie	14
Strategie NATO	15
Bushova doktrína	16
Nová Evropa	20
3. Rusko a Evropská unie	23
Syndrom rusofobie	24
Pravicový konsensus	27
Zklamání a nedůvěra levice	28
Kulturní rozdíly a sociální obavy	30
Proměny situace i nálad	31
Vzájemná potřeba	33
4. Závěr	38

Česká republika bude v první polovině roku 2009 předsedat Radě Evropské unie. Ve stejné době, v roce 2009, proběhnou volby do Evropského parlamentu. Je nesporné, že tyto dvě události začnou v nejbližších měsících více než doposud, přitahovat pozornost politiků, medií i veřejnosti k problematice Evropské unie. Každý bude hledat odpověď na otázku, jakou Unii si v nejbližší budoucnosti přejeme.

Postoj levice v Česku k současnosti i budoucnosti Evropské unie není jednotný. *V zásadě se dá říci, že tvoří škálu od radikálního euroskepticismu až k postojům požadujícím vytvoření evropské federace. Navíc je cítit i přelévání nálad z jednoho pólu této názorové škály ke druhému a zase zpět. Tato skutečnost byla patrná jak při hledání jednotného stanoviska k referendu o vstupu Česka do Evropské unie, tak i při prvních volbách do Evropského parlamentu u nás a následně v období diskusí o euroústavě.*

Toto názorové rozvrstvení rozhodně není v dané chvíli škodlivé. Evropská unie v reformách svého vnitřního uspořádání ustrnula. Ať už je příčinou této situace cokoliv, je nutné takovýto stav využít na diskusi. Diskusi, při které je třeba mít vždy na paměti, že

„Účelem vlády je udržovat národy v míru“.

Jan Amos Komenský

1. DŮVODY SKEPSE

Jednou z příčin faktu, že česká levice nemá jednotný názor na Unii, je to, že **Evropská unie sama není jednoznačná. Jako internacionalisté jsme od svých zakladatelů zdědili přání, aby se Evropa sjednocovala na principech solidarity a míru. Chceme evropský sociální stát, který pečuje o kulturní či národní autonomii. Požadujeme politické uspořádání, které důsledně prosazuje programy zaměřené na ochranu, případně obnovu, zdravého životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje. Takovou institucí Evropská unie zdaleka není.** Je to organizace, kde mají příliš velké pravomoci nadnárodní monopoly, velké státy, ale také liberální snahy o demontáž sociálního státu – a kde je stále málo prostoru pro skutečnou demokracii.

Naše skepse je do značné míry dána aktuální slabostí vedení Unie. Evropa dále pokulhává za nejdynamičtějšími regiony světa a pouze přijímá náplasti na rány způsobené globalizací. Je příznačné, že nejvýraznějším loňským činem Bruselu bylo omezení dovozu textilu z Číny a letos nesmyslné útoky proti ruskému obchodu s energií.

Evropská unie nutně potřebuje jednotnou strategii svého rozvoje. Svět budoucnosti skrývá rizika, na něž je nutné se připravit. Stačí připomenout dvě linie možného vývoje, které se velice často veřejně diskutují:

- **Začíná asijské století.** Například podle propočtů, které v srpnu zveřejnil časopis Business Week, bude v roce 2050 tvořit čínský podíl na hrubém světovém produktu 28 %. Na druhém místě budou Spojené státy s 26 % a třetí Indie se 17 %. **Při tomto v zásadě lineárním vývoji bude Evropské unii patřit až čtvrtá příčka 15 % podílu na světové ekonomice.**
- **Hubbertova teorie ropného vrcholu** hledá datum, kdy nastane pokles těžby ropy. Podle propočtů společnosti Goldman Sachs dosáhne těžení celosvětového vrcholu v roce 2007, u plynu o něco později. Ovšem už od roku 1980 roste spotřeba ropy rychleji, než činí potenciální přírůstek v podo-

bě nových objevů nalezišť. Pokud začne těžené množství klesat, naznačují nelineární modely, mohla by už po deseti letech společnost v USA vypadat jako sovětská v 80. letech minulého století. A jaká bude ta evropská?

Každý z těchto scénářů vývoje světa varuje, že Unii čekají těžké časy. S Japonskem by mohl podíl Asie na světové ekonomice činit v polovině 21. století více než 50 %, o významu celé pacifické oblasti nemluvě. A co se týče ropy, OPEC již dnes hlásí pokles těžby nejkvalitnější, takzvané sladké lehké ropy. Navíc **všechny velké konkurenční oblasti, tedy Čína, USA a Indie, mají vlastní politiku a do značné míry i koncepci hledání svého místa v budoucnosti. Evropská unie ne.**

Netradiční problémy vyžadují nestandardní řešení. Je nutné popustit uzdu fantazii a modelovat budoucnost Unie bez myšlenkových stereotypů. Třeba obrátit současné diskuse o přijetí Turecka od otázek o neevropské kultuře do sféry příštích unijních potřeb. Ostatně Evropská unie přece nebyla nikdy „evropská“, nikdy nezahrnovala celou Evropu. A jestli někdy zahrne, bude euro-asijskou unií. Nejen Turecko za průplavy, ale i Rusko za Uralem jsou Asií.

Idea Evropské unie ale nevypráví o zeměpisu. Je o institucích a procedurách řešení problémů či úkolů. Ty budou i v budoucnu nejefektivnějším nástrojem zajištění potřeb Unie, a to i v oblasti surovin a výroby. Proto se zdá, že nic nemůže pomoci Unii více, než rozmáchnout se s některými svými institucemi a procedurami až na Sibiř. Je třeba hledat jak a kdy.

Rozšiřování Evropské unie

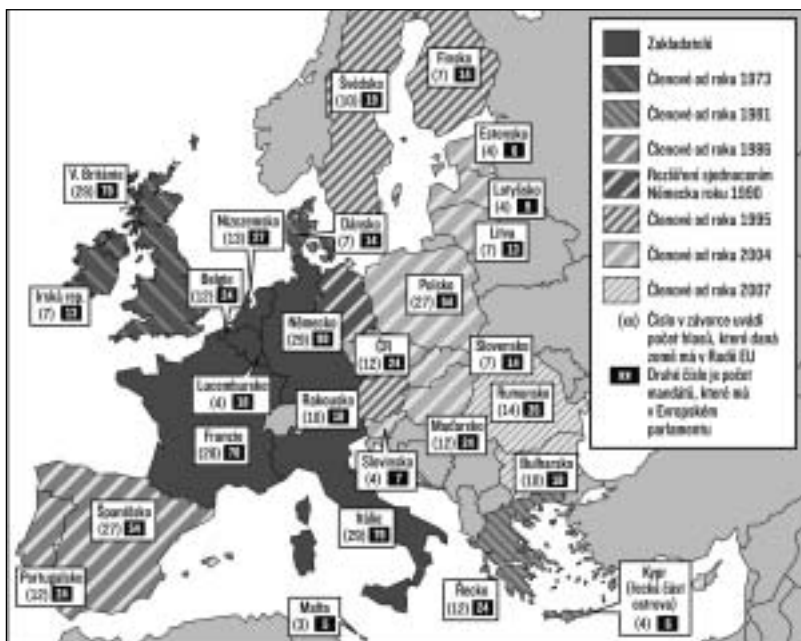
Velkým problémem Unie je, že v současné době používá jako hlavní nástroj ovlivňování svého okolí rozšiřování. Příslib začlenění do Evropské unie je pro hraniční země nejmohutnějším impulsem k reformám, ale i kompasem pro zaměření těchto reforem. Protážení norem rozhodávání je vlastně prostředek politické expanze, na kterém by měly vydělat všichni účastníci. Zároveň se ale zdá, že ne všechny normy

jsou předmětem jednání. Jsou to především nástroje socializace politického člověka, tedy výchova, vzdělávání a působení masových sdělovacích prostředků. **Liberální přístup států Unie se často mění v bezbřehý a někdy i arogantní nezáměr o kulturu ostatních.** Samozřejmost, s jakou se světu vnucuje liberální demokracie bez vazby na místní poměry, je zdrojem velkých mezinárodních konfliktů. To není jen problém Iráku; je to problém europocentristického a amerikocentristického pohledu na svět.

V EÚ nám roste extrémismus dvakrát rychleji než HDP

ROZŠIŘOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE

Z druhé strany **neschopnost vidět odlišné kulturní vzorce přistěhovalců vytváří napětí uvnitř států Evropské unie.** Tuto liberální slepotu, která odmítá diskusi o odlišnostech a přehlíží reálné problémy v soužití původního evropského obyvatelstva a přistěhovalců z jiných kulturních oblastí, zneužívají pravicové extremistické strany a skupiny ke zviditelňování se.

Věru dobré heslo.

Slabost vedení

Dnes Evropská unie prožívá krizi. Mnohé nasvědčuje tomu, že současná generace evropských politiků vyčerpala své novátorské schopnosti. Toto státnické pokolení při koncipování politiky prohlubování integrace Unie udělalo dva velké významné kroky vpřed. Tím prvním bylo bezesporu sepsání Lisabonské strategie. Tento dokument je věrný ideálům evropského humanismu, je sociálně laděný a řešení problémů hledá v oblasti rozvoje vědy a aplikace jejích výsledků. Tím druhým bylo sepsání návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu. Základním problémem není obsah tohoto dokumentu – jistě si lze představit lepší text, Největším problémem je, že úkolem politiků není literární činnost. Jejich posláním je prakticky konat. Nestačí sepsat strategii či Smlouvu o Ústavě, je třeba je uskutečnit či prosadit. A v této navýsost politické rovině současná generace evropských státníků selhává.

Lisabonskou strategii se nepodařilo naplnit a schvalovací proces Smlouvy o Ústavě se zastavil. V této chvíli není jasné, jak bude Unie postupovat dál. Pravda je, že podobná období odlivu tvořivé energie či dokonce období nástupu deprese a nedůvěry ve vlastní budoucnost integrační proces v Evropě již prožil několikrát. Pokaždé za touto odlivovou vlnou nastoupil nový příliv energie. Pravděpodobně v době německého předsednictví dojde k dalšímu oživení snah o zdokonalení Unie, neboť Německo jako nejsilnější stát Evropské unie má též nejvýraznější zájem na jejím osudu. Evropa jako malý subkontinent potřebuje integraci a spolupráci s ostatními oblastmi světa.

Evropa a západní kultura obecně prožívají závěrečné období své bezbřehé moci ve světovém politickém systému. Musí využít zbývající okamžiky k tomu, aby se odnaučili aroganci vyrůstající z nezájmu a pohrdání. **Pouze tehdy, když se Západ zbaví pocitu, že dobré je pouze to, co sám řídí, dokáže ve světě hledat partnery a ze vzájemné důvěry pak dokáže vytěžit.** Jen takovýto přístup k jiným zemím a kulturám může vézt k tomu, že hledání vzájemných ekonomických výhod ve spolupráci bude přinášet trvalé efekty.

Smysl Evropské unie

Koneckonců **výchozí ideou zakladatelů Evropské unie nebyla hospodářská efektivnost či zisky, ale mír.** Na počátku Evropské unie stála zásadní rozhodnutí několika zkušených státníků zvláště ve Francii a Německu, kteří hledali poučení z hrůz dvou světových válek. Protože nebezpečí militarismu spatřovali především v možnosti zbrojní výroby za použití uhlí a oceli, a v budoucnu i jaderné energie, snažili se dostat právě tyto resorty v Německu a ve Francii pod kontrolu.

Je pozoruhodné, že u kolébky toto rozhodnutí byli lidé jako Jean Monnet či Robert Schuman, kteří byli přesvědčenými federalisty – postupovali totiž po jiné linii než jim přikazoval politický ideál. Neusilovali o vytvoření jednotného evropského státu jednorázovým politickým rozhodnutím. Vsadili **na sjednocení určitých ekonomických a sociálních sektorů.** Úspěchy v této oblasti se staly vzorem pro další sektory. Ale nejen to: upevňování již dosažených výsledků vyžadovalo rozvíjení jednoty, prorůstání integrace do dalších oblastí. Takto zesponu, pomalu, jakoby kradmo a samovolně se západoevropská integrace prohlubovala a z oddělených integračních programů se stala Evropská společenství a následně Evropská unie. Výsledkem těchto procesů je instituce se spornou právní subjektivitou, s mnoha nesymetrickými vnitřními vztahy a s deficitem demokracie.

Originalita Unie spočívá v tom, že tato mezistátní organizace je supranárodní entita, která má moc činit některá rozhodnutí bez potřeby nechat si je schválit jednotlivými členy. Nejde tedy pouze o organizaci států nebo mezi státy, tedy o klasickou mezinárodní organizaci, ale do určité míry o **novou politickou jednotku**, o relativně samostatného aktéra.

Diskusi o evropských institucích často zastihují **otázku, jakou podobu má evropský politický systém – zda demokratické procedury v celoevropském měřítku dokáží nahradit diplomacii mezi státy.** V současné době funguje Evropská unie na základě velké řady nepřehledných smluv.

Tento problém mělo pomoci vyřešit přijetí nějaké ústavy, která by mohla dát Unii právní subjektivitu, odstranit chaos v základních dokumentech, snížit demokratický deficit a dotvořit institucionální rámec integrace.

Spor o suverenitu

Nové prvky ve vnitřní integraci Unie vyvolávají u části politické elity i veřejnosti odpor, neboť znamenají ztrátu suverenity členských států. Popravdě řečeno:

- **Ekonomickou suverenitu ztratily postsocialistické země několik hodin poté, kdy v rámci transformace pod dozorem takových institucí jako je Světová banka a Mezinárodní měnový fond zahájily divokou privatizaci.** Tehdy za zlomek skutečné ceny přešla většina výroby a služeb do rukou zahraničních vlastníků. Na druhé straně **nelze očekávat, že v podmínkách globalizace může malý stát uhájit svoji ekonomickou suverenitu.**
- **Informační suverenita malých střeoevropských států dávno neexistuje.** Místní liberálněkonzervativní politické elity a do značené míry i veřejnost jsou závislé na mediálních skupinách, které mají většinou svá centra v zahraničí – **světové agentury a velké noviny či televize poskytují českým mediím nejen informace, ale hlavně jejich výběr a základní interpretaci.** Domácí sdělovací prostředky jsou již ve své většině v cizím vlastnictví. Převážně se opírají o zaměstnance, kteří chápou zpravodajství a publicistiku jako manipulaci veřejnosti žádoucím směrem. Ideově-politická tendenčnost dokonce i veřejnoprávních medií v Česku je příslovečná a činí z nich ostudu evropské žurnalistiky. V žádném případě **ani v případě veřejnoprávních medií nelze hovořit o ochraně suverenity – daleko přesnější je hovořit o privilegiích skupin novinářů a jejich manažerů.**
- **Naše politická suverenita nebyla omezena pouze členstvím v Evropské unii. Vstupem do NATO jsme se vzdali části suverenity v nejcitlivější oblasti státní politiky – v oblasti bezpečnosti.** I když je zřejmé, že malý stát není schopen

zajistit si v současném světě sám svoji bezpečnost, stále **zůstává nezodpovězenou otázkou, jak bude probíhat další transformace NATO – a zda se nezopakuje situace z roku 1999, kdy jsme byli týden po přijetí do této Aliance v rozporu s našimi národními zájmy zataženi do války s Jugoslávií.**

Z nejrůznějších politických stran přesto stále zní kritika Evropské unie za to, že dále ukrajuje ze suverenity českého státu. Mnohé na tomto tvrzení je pravda. Na druhé straně ale **integrace představuje pro malý stát jediný způsob, jak čelit nešvarům globalizace.**

Zároveň je nutné odmítnout předstíranou péči liberálních a konzervativních skupin o české národní zájmy a státní suverenitu: právě tato část politické elity rozhodla o tom, že jsme při postsocialistické transformaci ztratili ekonomickou, informační a do značné míry i politickou suverenitu.

Navíc je třeba neustále připomínat **účelovost radikálního euroskepticismu liberálně-konzervativních skupin v Česku.** Je přece známé, že „myšlenka světa, který dospěl k trvalému míru absorpcí oddělených států do širokých federalizovaných skupin a nakonec i do jediné federace, není zdaleka nová. Byla ideálem téměř všech liberálů 19. století“. Nelze přece pouze kvůli aktuálním sobeckým zájmům pravicových elit zapomínat, že „federální princip je jedinou formou sdružení různých národů, která vytváří mezinárodní řád, aniž vnáší do oprávněné touhy národů po nezávislosti nevhodné napětí“. A že v takovéto federaci „ústava musí být vytvořena... tak, aby jak mezinárodním, tak i národním autoritám zabraňovala stát se tyraný“. To nejsou slova žádného socialistického fantasy. Takto psal Friedrich von Hayek, guru našich konzervativců i liberálů.

Evropská unie není místem ztracení našich národních zájmů. Je pouze novým prostředím, kde musím za naše národní zájmy bojovat. Je nesporné, že **největším nebezpečím pro naše národní zájmy není Evropská unie, ale nízká politická kultura vládnoucích skupin.**

Není náhodou, že na charakteristiku státníků Visegrádské čtyřky použil v říjnu 2006 vlivný britský týdeník *The Economist* takové výrazy jako „slabí, křiví, klaunovští, krupašští, hašteřiví, násilničtí a zkorumpovaní“. **Pravicoví, ale i středoví politici vyrostlí na vlně privatizace** – historicky nebývalého přerozdělování majetku a definování odlišných sociálních příležitostí na několik generací dopředu – nedokáží vnímat národní zájmy. **Nechápou politickou kariéru jako službu veřejnosti, ale jako vytváření konkurenční výhody ve svém podnikání.** Selhání politických elit: to je hlavní příčina politické nestability v zemích Visegrádské čtyřky. **V situaci, kdy v postsocialistických zemích vládou nevyzrálé politické elity, nás často normy Evropské unie chrání před experimenty pravicových sociálních inženýrů ochotných ve jménu své slávy a osobních výhod kdykoliv riskovat osudy jiných lidí.**

2. ZAHRANIČNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE

Diskuse o tom, že nás Evropská unie připravila o suverenitu, často zapominají, že se integrace zastavila právě před branami **sjednocení zahraniční a bezpečnostní politiky členských zemí. Právě ta ale tvoří jádro suverenity státu.** Integrace v této nejcitlivější oblasti státní suverenity by znamenala vytvoření jednotného státu, ať již v podobě konfederace nebo federace. Na první pohled se zdá, že integrace postupuje tímto směrem. Poté, kdy byla v roce 1992 na základě Maastrichtské smlouvy vytýčena zásada společné zahraniční a bezpečnostní politiky, začalo formování její náplně a institucionálního zabezpečení. V Amsterdamské smlouvě byly stanoveny obecné cíle této politiky:

- Ochrana společných hodnot, základních zájmů, nezávislosti a integrity Unie v souladu se zásadami *Charty OSN*;
- Posilování bezpečnosti Unie ve všech směrech;
- Zachování míru a posilování mezinárodní bezpečnosti v souladu se zásadami *Charty OSN* a Helsinského procesu;
- Podpora mezinárodní spolupráce;
- Rozvoj demokracie a právního státu a respektování lidských práv a základních svobod.

Tyto sympatické obecné cíle nejsou zárukou politického úspěchu. Celá řada konkrétních otázek však zůstala a nadále zůstává nevyřešena. S pravidelností přílivu a odlivu se například vracejí diskuse o vztahu Unie a NATO. Toto téma se někdy vnímá jako nutnost přizpůsobit zahraniční a bezpečnostní politiku Evropské unie Alianci, jindy jako vytváření konkurence, jindy jako paralelní procesy rozvoje vojenských kapacit. **Pozoruhodné je, že například v oficiálních dokumentech České republiky o zahraniční a bezpečnostní politice či o strategii lze nalézt shodně přísahy věrnosti jak politice Unie, tak i Aliance.** Problémem ale je, že strategie NATO a Evropské unie se od sebe v podstatných otázkách liší.

Strategie NATO

Porovnání těchto základních koncepčních materiálů NATO a Evropské unie neukazuje pouze odlišnou situaci, v níž se tyto mezinárodní organizace na začátku 21. století nacházejí, ale i zásadní rozdíl v přístupu k mezinárodní politice. V současné době platná ***Strategická koncepce Aliance*** byla přijata na summitu v dubnu 1999 ve Washingtonu. Klade si za úkol „konsolidaci a uchování pozitivních změn nedávné minulosti a při řešení současných i budoucích bezpečnostních výzev“, což je formulace, kterou lze chápat i jako **právo zasahovat do vnitřních záležitostí států**. Strategie nepokládá rozsáhlou agresí proti Alianci za vysoce pravděpodobnou, hovoří však o komplexu nových vojenských a nevojenských rizik. Ve snaze čelit těmto rizikům si Aliance stanovila základní úkoly týkající se bezpečnosti, procesu konzultací členů i spojenců NATO, otázkám vojenského odstrašování a obrany, krizovému řízení a systému partnerství.

Největší pozornost však přitahují ty pasáže strategie, které hovoří o možnosti neobranných vojenských akcí NATO bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, tedy **mimo rámec platného mezinárodního práva**. V textu strategie NATO jsou OSN i mezinárodní právo hodnoceny pozitivně, Radě bezpečnosti je v otázkách míru přisouzena rozhodující role – nikoliv však univerzální. Jak uvádí text v článku 29 nové strategie, NATO má být připravováno na mise, v nichž mají vojenské schopnosti Aliance „přispívat k předcházení konfliktům a ke krizovému řízení prostřednictvím operací mimo článek 5“. To znamená, že Aliance má provádět zahraniční intervence, které nejsou vedeny na obranu napadnutých členských států NATO. Přitom, jak dodává článek 49 nové strategie, „některé z krizových operací mimo článek 5 mohou být stejně náročné jako mise zajišťující kolektivní obranu“. Tuto tezi doprovází **trojí záměrná neurčitost strategie NATO**: vágnost z hlediska vymezení geografické oblasti působnosti, nezřetelnost, pokud jde o použité zbraně v konfliktu, a mlhavost, pokud se jedná o povahu konfliktu, v němž bude síla použita.

- **Z hlediska prostoru působnosti pracuje nová strategie NATO s pojmem „euroatlantický“.** Ten se v textu objevuje čtyřicetkrát, ať již jako adjektivum k představě „strategického prostoru“, „bezpečnostní struktury“, „regionu“ či „oblasti“, „míru a stability“, k vizi „bezpečnostního prostředí“, „bezpečnosti a stability“, nebo jenom jako „euroatlantická organizace“ či „euroatlantické země“ – ovšem **bez definování hranic**. Bezpečnostní rizika týkající se NATO navíc v koncepci zahrnují také nejistotu a nestabilitu „kolem euroatlantické oblasti“ či na „periferii Aliance“.
- **Podle litery nové strategie je Aliance naprosto oddána procesu kontroly zbrojení – což je teze, která v zásadě odmítá myšlenku všeobecného a úplného odzbrojení.** Nová strategie pokládá přítomnost amerických konvenčních a jaderných jednotek v Evropě za nutnou.
- **Úkol zachovat si volné ruce spojuje strategie s neurčitou představou dostatečnosti na co nejnižší hladině.** Jde o úroveň zajišťující odstrašení, obranu a úkoly misí jdoucí za její rámec. Tento záměr vyžaduje vytvoření takových ozbrojených sil, které by byly schopny v každé situaci a v každém místě získat převahu: text hovoří o povinnosti jednotek Aliance zajistit vojenskou účinnost NATO a svobodu akce. I v dobách míru má být vojenská přítomnost mimo domácí území a vody vedena zásadou „kdy a kde je nezbytné“.

Bushova doktrína

Tato strategie NATO předznamenala vznik *Strategie národní bezpečnosti Spojených států amerických*, kterou podepsal americký prezident George Bush v září 2002. V tomto dokumentu lze nalézt pozoruhodné kapitoly věnovány nové éře globálního ekonomického růstu prostřednictvím svobodného trhu a svobodného obchodu, ale i o urychlení vývoje prostřednictvím otvírání společností a výstavby infrastruktury demokracie. V tomto smyslu klade důraz na politiku aktivního šíření demokracie a svobody do všech oblastí světa.

Jádro celého dokumentu tvoří vojensko-politická strategie USA obsažená především v pasážích, které jsou součástí V. kapitoly nazvané *Zabránit nepřátelům, aby vyhrožovali nám, našim spojencům a přátelům zbraněmi hromadného ničení*. Ovšem již v předmluvě k celému dokumentu prezident USA píše, že „ve jménu zdravého rozumu a sebeobranu, Amerika bude jednat vůči vznikajícím hrozbám ještě před tím, než se plně zformují“. V samotném textu materiálu se pak uvádí, že Spojené státy budou usilovat o podporu svého úsilí ze strany mezinárodního společenství, ovšem nebudou váhat **jednat samostatně**, když to bude nutné. V dokumentu je pak tato teze, jejíž podstatou je **preventivní válka**, opřena o tři základní skupiny argumentů:

- **Charakteristika mezinárodního prostředí.** Podle *Strategie* disponují dnes Spojené státy bezprecedentní a s nikým neporovnatelnou silou i vlivem. To je „okamžik příležitosti“ pro USA. V dokumentu se pak zdůrazňuje teze, kterou s oblibou opakuje ministryně zahraniční USA Condoleezza Riceová: síla Spojených států „síla musí být využita na podporu mocenské rovnováhy, která upřednostňuje svobodu“.
- **Nefunkčnost odstrašování.** Žádný z dnešních „darebáckých států“ nedisponuje tak zhoubnými zbraněmi, jako kdysi Sovětský svaz. Povaha a motivace těchto států však naznačují, že jsou odhodlanější zbraně hromadného ničení použít. Zastrážit tyto státy možnou odpovědí nelze, neboť jejich vůdcové jsou ochotnější riskovat, připraveni hazardovat životy vlastních lidí a bohatstvím národů. Dnes prý USA neohrožují státy, ale katastrofické technologie zahořklých jedinců.
- **Pojetí mezinárodního práva.** Krátká pasáž o mezinárodním právu je věnovaná výkladu odvěkého práva na sebeobranu. To je chápáno jako oprávnění nečekat, až útok začne. Preventivní úder proti bezprostřední hrozbě je legitimní, a to i tehdy, když panuje nejistota pokud jde o místo a čas možného nepřátelského útoku. Či, jak se v materiálu praví na jiném místě, „nejlepší obranou je dobrý útok“.

Beze slov

Pozoruhodné je, že **Rada bezpečnosti OSN není v textu zmíněna ani jednou**. To jen dokresluje vztah Bushovy vlády k mezinárodnímu právu. Toto přehlédnutí nejdůležitějšího orgánu OSN dokument umocňuje oznámením, že vláda USA neuzná jurisdikci Mezinárodního trestního tribunálu.

Dokument se stejným názvem, který americký prezident Bush podepsal v březnu 2006, je především hodnotícím materiálem, který sice předešlou strategii pokládá za správnou, ale klade zvýšený důraz na spolupráci se spojenci. „Amerika je ve válce“ – tak zní první věta z prezidentovy předmluvy k této nové *Strategii národní bezpečnosti Spojených států amerických*. Výstavba armády a bezpečnostních orgánů je vnímána jako **úkol udržet převahu USA nad zbytkem světa**. Právo je sice zmiňováno, ale nikoliv mezinárodní právo – **důraz je kladen na dodržování a prosazování práva v ostatních zemích**. Zahraniční politika je především spojována s nevojenskými nástroji a akcemi společně se spojenci. Zároveň ale dokument zdůrazňuje: „jestliže to na základě odvěkého práva na sebeobranu bude nutné, nezřídíme se užít sílu ještě předtím, než budeme napadeni, i když panuje nejistota ohledně času a místa nepřátelského útoku“.

Jako největší nebezpečí jsou v nové strategii ukázány **„darebácké státy“, terorismus a šíření jaderných zbraní**. Ve výčtu třinácti nástrojů ke „zničení tyranie a na podporu efektivní demokracie“ není uvedeno použití vojenské síly. Akcent na šíření a podporu demokracie má dostat podobu **transformační diplomacie**. Ta je pojata jako úkol „hledat a podporovat demokratická hnutí a instituce v každé zemi a kultuře s konečným cílem ukončit tyranii v našem světě“. **Idea tzv. barevných revolucí byla povýšena na oficiální strategii USA**.

Je zvláštní náhodou, že souběžně s novou verzí Bushovy doktríny vyšel v roce 2006 v prominentním americkém časopise *Foreign Affairs* článek Keira Liebera a Daryla Presse nazvaný *Vznik nukleární nadřazenosti USA*. Základní ideou této stati je teze, že padesát let trvající možnost vzájemného zaručeného zničení mezi USA a Ruskem zmizela. Už prý neplatí, že v případě překvapivého napadení Ruska by byly Spojené státy ohroženy odvetou. „Po skončení studené války byl (americký)

nukleární arzenál významně vylepšen,“ a to ve všech charakteristikách. Naopak ruský upadal. Citovaný článek zdůrazňuje, že modernizace jaderných sil USA nebyla namířena proti darebáckým státům či teroristům. Současné a budoucí jaderné síly USA jsou projektovány tak, aby byly „schopny preventivního odzbrojovacího úderu proti Rusku nebo Číně“. **Autoři tvrdí, že vypočítali, že překvapivým americkým útokem může být ruský i čínský jaderný arzenál zničen a případné jeho zbytky mohou být zachyceny nově budovanou protiraketovou obranou** – tou, o níž se hovoří mimo jiné v souvislosti s možností vybudovat americké vojenské základny v Česku nebo v Polsku. Právě takovéto úvahy směřují k vniknutí iluzí o možnosti vojensky řešit ideologické rozdíly i konflikty mezi velmocemi. Formují se nebezpečné sny, že mocenská rovnováha, která pro roce 1945 bránila vzniku nové „horké“ světové války, již neexistuje a vojenskou převahu USA je nutné využít.

Nová Evropa

Oficiální postoj Evropské unie se ovšem od takovýchto přístupů zásadně liší. Platí to především o obsahu dokumentu ***Bezpečná Evropa v lepším světě***, který byl schválen Evropskou radou v prosinci 2003. Tato koncepce má dát Unii bezpečnostní strategii, která by napomáhala orientaci zahraniční politiky. Začíná oceněním významu míru, přičemž násilí v první polovině 20. století je vnímáno jako otevření cesty „k bezprecedentnímu období míru a stability v evropské historii“. Vytvoření Unie umožňuje evropským zemím „vést mírové diskuse a spolupracovat prostřednictvím společných institucí“. Jako **základní hrozby vnímá terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, regionální konflikty**, které ovlivňují i Evropu, **kolaps států v důsledku špatné vlády a organizovaný zločin**. Tyto obecně uznávané hrozby doprovázejí dvě významné teze:

- **Novým hrozbám nelze čelit čistě vojenskými prostředky.** „Na rozdíl od masivní viditelné hrozby v období studené války, žádná nová hrozba není čistě vojenská; žádné také nemůže být čeleno čistě vojenskými prostředky. Každá vyžaduje směs nástrojů.“

- **Mezinárodní pořádek musí být založen na „efektivním multilateralismu“.** Akcent na spolupráci Evropské unie se Spojenými státy a s NATO doprovází tvrzení: „Jsme zavázáni dodržovat a rozvíjet mezinárodní právo. Základním rámcem pro mezinárodní vztahy je Charta OSN... Přejeme si mezinárodní organizace, režimy a smlouvy, které budou efektivně čelit hrozbám mezinárodnímu míru a bezpečnosti, a musí tudíž být připraveny jednat, když jsou pravidla porušena.“

STÁTY S NEJVĚTŠÍMI VOJENSKÝMI VÝDAJI V ROCE 2005 (v miliardách dolarů, v konstantních cenách roku 2003)

stát	výdaje	výdaje na hlavu	podíl (%) na světových výdajích
USA	478,2	1 604	48
Británie	48,3	809	5
Francie	46,2	763	5
Japonsko	42,1	329	4
Čína	[41,0]	[31,2]	[4]
mezisoučet pěti	655,7		65
Německo	33,2	401	3
Itálie	27,2	468	3
Saudská Arábie	25,2	1 025	3
Rusko	[21,0]	[147]	[2]
Indie	20,4	18,5	2
mezisoučet deseti	782,7		78
Jižní Korea	16,4	344	2
Kanada	10,6	327	1
Austrálie	10,5	522	1
Španělsko	9,9	230	1
Izrael	9,6	1 430	1
mezisoučet patnácti	839,8		84
svět celkem	1 001	155	100

Vzhledem k odlišným cílům Unie a NATO by **bylo chybou dublovat vojenské instituce Aliance tím, že by Evropská unie vytvářela své vlastní ozbrojené síly v celé škále vojenské moci.** Jisté ale je, že propojování institucí a politiky EU a NATO nebude nikdy mít podobu čistého modelu bez překrý-

vání funkcí a bez rozporů. To, že neexistuje ideální řešení ale neznamená, že Unie a NATO musí nutně být konkurenti či protivníci. **Je však nutné odmítnout tezi o potřebě militarizovat Evropskou unii. Jejím vzorem nesmí být zaměření na vojenskou výrobu a silové řešení problémů, o které se snaží současná vláda USA.**

Požadavky zvýšit vojenské výdaje v Evropě jsou za úroveň potřeby a jsou vedeny dílem zastánci agresivních strategií a dílem lobbyistů vojensko průmyslového komplexu, a to zvláště z USA – **mnohé požadavky na větší zbrojní výdaje v Evropě směřují k tomu, aby evropské státy nakupovaly americké zbraně.** Následující tabulka, převzatá z ročenky Stockholmského ústavu pro výzkum místu, ukazuje, jaké jsou současné výdaje na zbrojení ve světě a to včetně faktu, že USA jsou přezbrojeným státem. I proto **je nutné rozvíjet přístup k mezinárodním problémům, který je ztvárněn v dokumentu *Bezpečná Evropa v lepším světě* – je výrazem politiky nové Evropy, která se pokouší vymanit ze stereotypů mocenské politiky síly.**

Vše ale nasvědčuje tomu, že se v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky pro nejbližší období integrace Evropské unie zastaví. Ostatně i Smlouva o Ústavě pro Evropu sice předpokládala vytvoření postu ministra zahraničních věcí Evropské unie, ovšem zahraniční politika Unie měla zůstat záležitostí koordinace, ne centrálního rozhodování. Pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Unie stále platí, že její vymezení vyžaduje **jednomyslnost. Zahraniční politika Unie zůstává jen společným jmenovatelem politik členských států: je jednotná, dojde-li ke shodě; neexistuje, když jsou rozdíly.** Tak se jednotná politika objevuje například v ekonomických vztazích vůči státům Afriky, neexistovala ale v době intervence v Iráku, kdy se proti sobě postavily Velká Británie spolu s některými dalšími státy podporujícími USA a z druhé strany Francie, Německo a Belgie.

3. RUSKO A EVROPSKÁ UNIE

Jsou samozřejmě známé i přístupy, které vnímají rozšiřování Evropské unie v klasických geopolitických schématech. Až příliš často je toto rozšiřování chápáno jako posouvání hradeb pevnosti, která se staví proti Rusku. Ovšem, jak již bylo řečeno, **historická originalita projektu Evropské unie je v tom, že neopevňuje žádné území, ale ruší hranice či snižuje jejich význam.** Evropská unie není vojenskou aliancí. Vnímání rozšiřování Unie jako „úřední bílého muže“ nebo nástroj shánění spojenců pro vlastní sobecké politické ambice je v rozporu s duchem Unie. **Unie musí hledat cesty ke spolupráci s takovými státy, jako je Turecko a Rusko, protože takové je její humanistické poslání i ekonomický zájem. Česká politika při diskusích o rozšiřování nesmí zapomínat ani na Balkán, a to především na Srbsko.**

Prvořadým posláním Evropské unie je šířit mír, porozumění a spolupráci. To musí platit i pro budoucnost při modelování vztahů jak k pravoslavné, tak i muslimské kultuře. Bývaly doby, a nebylo to tak dávno, kdy v Evropě křesťané pronásledovali Židy, kdy katolíci a protestanti vedli mezi sebou nesmírně krvavé války; dnes tato náboženství žijí v toleranci. Není důvod předpokládat, že něco podobného by nebylo možné ve vztahu k dalším kulturám.

Již před vstupem Bulharska a Rumunska do Unie, největším tématem diskusí o rozšíření bylo Turecko. Diskuse to byla a stále zůstává nervózní i proto, že **v Evropě existuje dlouhá tradice negativního pohledu na Turecko a Rusko.** Není bez ironie, že první moderní projekty sjednocení Evropy též hovořily o Turecku – ovšem jako o nepříteli. Bylo tomu tak v případě návrhu *Smlouvy o nastolení míru v celém křesťanstvu* (1464), který předložil český král Jiří z Poděbrad. Jeho návrh směřoval k vytvoření evropské federace křesťanských panovníků, byl v právní formě předložen vládám a stal se dokonce předmětem diplomatických jednání. Máme tendenci

vykládat tento projekt jako abstraktní mírový plán. Ve skutečnosti se ale jednalo o systém kolektivní bezpečnosti katolických panovníků proti Osmanské říši.

Na projekt Jiřího z Poděbrad navázala celá řada obdobných návrhů, z nichž nejznámější pochází od ministra francouzského krále Jindřicha IV. vévody de Sully. Jeho proslulý *Velký plán* zveřejněný v *Pamětech* (1638–1663) předpokládal, že Evropa bude přetvořena na skutečnou „křesťanskou republiku“. V nově uspořádané Evropě měla být rovnováha zajištěna rozdělením kontinentu rovným dílem mezi omezený počet monarchií: Evropa měla být rozdělena na šest dědičných monarchií, pět konstitučních monarchií a pět republik – což by tehdy znamenalo snížení moci Habsburků. Cílem byla i příprava společné armády na zahnání Turků a Tatarů do Asie, ale též obnovení byzantské říše. To vše ale bez Ruska, které bylo sice chápáno jako křesťanské, ale obdobně barbarské jako Turecko.

Dnes je situace v mnohém jiná. Po nedávném summitu Ruska a Evropské unie zhodnotil lucemburský premiér situaci slovy: „Už je to láska, ale ještě to není svatba“. Situace ve vztahu k Turecku je odlišná: byla zahájena jednání o připojení, ale na straně mnoha členských států Unie, hlavně u jejich obyvatel, jsou patrné rozpaky. Jako by „už zde byla svatba, ale ještě ne láska“. Dá se mluvit o tom, že v západní Evropě rusofobie opadá – byť je dále živena zájmy určitých podnikatelů a předsudky politiků v některých státech středovýchodní Evropy. Překonat odpor vůči Turecku a muslimskému světu se daří hůře.

Syndrom rusofobie

I naše současné zkušenosti z práce v Evropském parlamentu a Parlamentního shromáždění Rady Evropy nám ukazují silící tendenci stavět Rusko, ale i další postsovětské republiky do role školáků, které vyučuje velký evropský bratr. Zejména v posledním období přerostly tyto zpočátku sporadické výkřiky do akcí, které lze nazvat kampaní. Pro příklady nemusíme chodit daleko: neadekvátní reakce na snahu Ruska prodávat ropu

a plyn za světové ceny, opakované návrhy projednávání situace v Čečensku, snaha dosáhnout hyperkritickou rezoluci na půdě Rady Evropy, která pomíjí tak základní právo a povinnost suverénního státu jako je nevměšování se do vnitřních záležitostí jiného státu. Nebo jiný příklad: komentáře o volbách, ať už parlamentních nebo prezidentských, které proběhly v Rusku či v Bělorusku. Novým impulzem – či záminkou – pro obnovování a šíření aniruských nálad se staly otázky energetické bezpečnosti.

Stojíme společně před výzvou jaký vlastně má být budoucí vztah Evropské unie a Ruska zejména po té, co se při opakovaných prezidentských volbách na Ukrajině výrazně střetly zájmy těchto dvou hráčů evropské politiky. Není náhodou, že nositeli hyperkriticizmu vůči Rusku (ale i dalším postsovětským zemím) jsou zástupci ze zemí, které před lety patřily do tzv. sovětského bloku (v širším smyslu). Máme-li hledat pozitivní východisko pro Unii i pro Rusko z této situace, je třeba se zamýšlet seriozně nad možnými příčinami tohoto stavu.

Česko je laboratoří, kde lze diagnostikovat velice silný syndrom rusofobie. Po sametové revoluci v roce 1989 se v české politice zabydlelo málo tak výrazných myšlenkových stereotypů, jako je uměle vytvářený strach z Ruska. Snad skutečně bývaly časy, kdy se v naší zemi říkalo: „Bude v Čechách dobře, až se z Vltavy napije kozácký kůň“. Dnes je však možné uvnitř politické elity zaznamenat soutěž, kdo prokáže větší odpor k Rusku. Úspěch v této soutěži napomáhá v Čechách kariéře. V hlavních sdělovacích prostředcích je patrná zcela jednostranná snaha přinášet pouze negativní informace o Rusku (pozitivní informace jsou systematicky zamlčovány). Z ruských politiků pak dostávají slovo převážně jen představitelé pravicové opozice. Obdobné jevy lze zaznamenat i v ostatních postsocialistických zemích střední Evropy. Není proto divu, že se tyto nálady po posledním rozšíření Evropské unie přenášejí i na půdu Evropského parlamentu.

Rusofobie v Česku je pestře strukturovaný fenomén. Rusko je dnes v Česku stále mnohými lidmi vnímáno pomocí emotivních obrazů z května 1945, nebo ze srpna 1968. Ale

nejen to. U některých lidí je patrný syndrom, který slučuje představu o imperiálních ambicích Ruska s pravicovou obavou z ruské levicové revoluční mise, levicovým pocitem zrady, představami o zásadní kulturní odlišnosti a strachem ze sociálního zaostávání. Tento syndrom je ve středoevropských zemích různě silný – v Česku jistě více než na Slovensku – ale je patrný v celém tomto regionu. Navíc je tento syndrom cílevědomě pěstován těmi politiky a podnikateli, kteří buď sami nemají z nejrůznějších důvodů Rusko rádi, nebo prostě mají konkurenční politické či ekonomické zájmy.

*Jestli ode mne něco chceš, zajáci zaplat' nebo popros,
ale určitě do mne přestaň kopat*

Pravicový konsensus

Lze říci, že negativní vztah k Rusku, tak překvapivý pro mnohé ruské politiky, diplomaty, ale i turisty, má čtyři hlavní příčiny:

(1) Především je zde pravicový konsensus mezi většinou politické elity a nejdůležitějšími sdělovacími prostředky, který navazuje na odpor ke všemu sovětskému.

Každoročně v době květnových oslav vítězství spojenců nad nacismem a fašismem se ukazuje, že **pro mnohé představitele postsocialistických elit je sovětská osvoboditelská mise pouze cestou do socialistického otroctví.** Vděčnost se nepromíchala pouze s nenávisí kolaborantů s německými okupanty a jejich potomků. Je smíchána i se strachem majetných skupin, ale i liberálů, kteří nadále spojují Rusko s nebezpečím socialismu (jejich pojetí z dob studené války).

Po změnách v roce 1989 se zároveň v **propagandě i ve společenských vědách prosadily geopolitické přístupy. Ty chápou rozhodující ruský podíl na porážce nacismu a fašismu jako podsazování vlastních imperiálních ambicí Moskvy.** Přívrženci geopolitických představ nevnímají růst Ruska v 17. a 18. století jako obranu Evropy proti nájezdům nomádů z východu, ale jako předpoklad imperiální expanze do Evropy. Zformovalo se zvláštní geopolitické podvědomí mnoha politiků, publicistů, ale i vědců a části veřejnosti, pro něž je podstatné, že Rusko koncem 18. století prorostlo až do střední Evropy. Na tomto základě pak definují Rusko jako nezvladatelný kolos, jehož nevyčerpatelným teritoriálním ambicím je nutné čelit i dnes. Ohlasy této vize lze zachytit v mnoha zemích Evropy i na půdě Evropského parlamentu. Zvláště silná je ale v Česku. **Zde se totiž mísí s ještě živou vzpomínkou na intervenci vojsk států Varšavské smlouvy v roce 1968.**

Pro řadu lidí v Československu znamenal sovětský zásah proti Pražskému jaru **nejen konec pokusů o obrodu socialismu, ale také zničení jejich osobní kariéry, ztrátu zaměstnání, někdy i politické pronásledování.** V mnoha případech se jednalo o lidi, kteří byli po válce orientováni levicově a prosovětsky, a kteří byli politicky aktivní. Postupem času se pod tlakem individuální zkušenosti ideologicky přeorientovali – a stejnou cestou vedli i své potomky. Není náhodou, že

vpředvečer přijetí České republiky do NATO visely v Praze billboardy zobrazující Leonida Brežněva hrozícího maličké středoevropské zemi – pro mnohé občany představovala invaze vojsk Varšavské smlouvy roku 1968 velmi významnou či dokonce nejdůležitější životní politickou zkušenost.

Liberální charakter nových moskevských elit na tomto cítění části českých elit a veřejnosti změnil jen málo. Pouze vyvolává celou řadu nedorozumění, neboť někteří ruští diplomaté a politici se domnívají, že pouhá ideologická podobnost znamená porozumění, spolupráci či dokonce zakládá důvod k přátelství. Jenže liberální představy o právním státu či svobodném trhu netvoří jediný rozměr světového názoru pravicových elit ve střední Evropě (a už vůbec ne občané jednotlivých států).

Odpor k Rusku jako psychický stav, který vyrůstá z emotivního odporu k socialismu a z vize ruských imperiálních ambicí, je též **spojen s vyhraněnými politickými zájmy určitých jednotlivců a skupin.** Odpor k Rusku jako psychický (patologický) stav, který vyrůstá z odporu k socialismu a z vize ruských imperiálních ambicí, je též spojen s vyhraněnými politickými zájmy určitých jednotlivců a skupin. Samozřejmostí se stává, že emotivní rusofobie je využívána a pěstována jako nástroj konkurenčního boje. To je názorně vidět především při **politizaci energetiky**, například při licitacích o cenách ropy a plynu pro Ukrajinu a Gruzii či v případě výstavby plynovodu přes Baltické moře.

Spolupráce vyžaduje nejen ideologickou blízkost, ale i jednotu zájmů. Je zřejmé, že **pro řadu představitelů západních mocností, a to především pro některé politiky ve Spojených státech, znamená partnerství s Ruskem totéž jako jeho strategické řízení.** Strategické řízení se ale nevyčerpává pouhým vymezením koncepce. **Zahrnuje též – a možná hlavně – rozmísťování disciplinovaných kádrů.**

Zklamání a nedůvěra levice

(2) Nedůvěra k Rusku se týká i levicové části politického spektra, a to hned v několika rovinách.

Levicový skepticismus je vyvolán zejména **hlubokým zklamáním z chování Sovětského svazu v druhé polovině 80. let.** Nejde jen o to, že Moskva se zřekla socialismu, jemuž mnozí ve střední Evropě věřili a obětovali mu nejlepší část života. Nejde ani o to, že Moskva slzám nevěří (ostatně stejně jako další metropole). Rusko se ze středoevropského regionu stáhlo bez jediného náznaku pomoci svým bývalým spojencům. Ponechalo je napospas pronásledování ze strany nových politických elit, k nimž někteří noví moskevští vládcí oddaní – ať již upřímně, nebo předstíraně – antikomunismu cíli sympatie. **S velmocenskou bezohledností Rusko zradilo lidi, kteří byli oddáni Sovětskému svazu, a pro tuto svoji víru a lásku riskovali jak před 2. světovou válkou, tak i při nacistické okupaci v roce 1938, ale svým zvláštním způsobem i po roce 1968.** Tento pocit není omezen pouze na jednu generaci. Není znám jediný příklad z návštěv Michala Gorbačova v Česku po roce 1989, kdy by se zastal svých bývalých soudruhů. A to ani reformních, se kterými byl i v blízkých osobních vazbách.

Je zřejmé, že nejen samo stažení se ze střední Evropy, ale též způsob jeho provedení, byl v rozporu s ruskými národními zájmy. To ještě více umocňuje nedůvěru k Rusku jako k zemi, která nejen dokáže obětovat přátele, ale není ani schopná pochopit vlastní potřeby. Navíc někteří levicoví intelektuálové velmi citlivě reagují na **nejrůznější geopolitické imaginace vzniklé v Moskvě v dílnách takových autorů jako je Alexander Dugin, které v rámci fantazií o budoucí kontinentální Ruské říši přiřazují Česko a Slovensko do německé sféry vlivu** – tedy úplně stejně, jako to činí Brzezinský a jeho středoevropští epigoni.

Specifickým problémem na levici politického spektra je nedůvěra k současnému liberálně-demokratickému Rusku. Pohled na **obrovskou sociální diferenciaci a politickou roli oligarchů** je pro řadu levicově cítících lidí zdrojem obav. Neméně významné je i upozorňování na **rozpory mezi slovy a činy, na které upozorňuje severská Zelená levice.**

Kulturní rozdíly a sociální obavy

(3) Odpor vůči Rusku má často i kulturní rozměr, mnohdy cíleně pěstovaný.

Nejde jen o **embargo ruské kultury**, které znamená ztrátu kontaktu nejen s moderním, ale u nové generace i s klasickým ruským uměním. Toto embargo se sice v posledních letech oslabuje, ale některé sdělovací prostředky vydávají za důkaz své tolerance především promítání ruských filmů z první poloviny 90. let, které jsou přeplněné ruským flagelantstvím. Nelze zapomínat ani na cílevědomé pěstování odporu k pravoslaví. Děje se tak především pomocí **propagace představ o konfliktu civilizací** v duchu prací Samuela Huntingtona. **Pravoslaví je vydáváno za temný byzantismus, který je v přímém rozporu s osvíceností katolicismu a protestantismu.** Ruku v ruce s nově objevenou tezí o jednotné židovsko-křesťanské tradici, které mlčky opomíjí staleté pronásledování Židů na Západě, se popírá možnost jednoty katolického, protestantského a pravoslavného křesťanstva. **Kultura podle těchto představ sahá pouze tam, kam se v Pobaltí ohněm a mečem probojoval Řád německých rytířů.**

Tento přístup se dnes stal základem nejen pro mnoho novinářských nekvalifikovaných úvah či studií politologů, ale i pro nejednu historiografickou interpretaci. **Orientace duchovního života v Rusku na vlastenectví, které je spojováno s posilováním role pravoslaví, je sice zcela pochopitelná, ale tuto situaci nikterak nezjednodušuje.** Nelze zapomínat, že toto oddělení od pravoslaví se nepodařilo překonat ani v 19. století a na začátku 20. století, tedy v dobách největší slávy panslovanské myšlenky v oblasti dnešního Česka a Slovenska. I tehdy výzvy některých národních buditelů, politiků či publicistů k přechodu k pravoslaví, zůstaly nevyslyšeny.

(4) Další část rusofonního syndromu má sociální kořeny, které sahají daleko do minulosti.

Jedná se o druhou stranu mince známé jako amerikanismus středních tříd. **Spojenectví s Ruskem je vydáváno za cestu směrem k sociálně-ekonomickému zaostávání, za orientaci**

ke snížení kvality života a životní úrovně. Amerikanismus pak jako záruka hollywoodské barevnosti života. Tento obraz není pěstován jen každodenní propagandou v podobě televizních ilustračních záběrů chudé ruské vesnice či rozpadající se městské zástavby. Byl součástí politického podvědomí dávno před rokem 1989. **Prolomit tuto myšlenkovou šablonu nelze odstranit žádnou propagandou, ale jen v návaznosti na dynamický ekonomicko-sociální rozvoj Ruska a rozšiřováním vzájemně výhodného obchodu.**

Proměny situace i nálad

Rusko dneška není Sovětským svazem roku 1945, ale ani roku 1968. Nelze ale pasivně čekat na dobu, kdy obavy z Ruska samy vymizí jako vymizely obavy z napoleonské Francie či hitlerovského Německa. Třeba už proto, že je zde důležitý rozdíl: Francie a Německo nejsou tak mocné, jako bude za deset let Rusko. **I když není důvod pohlížet na Rusko jako na imperiální mocnost, je a bude zemí se specifickými národními státními zájmy rozloženými po celém euroasijském kontinentu a za přilehlými oceány.** Tyto zájmy se nutně někdy zkrřížují i se zájmy států, které jsou objektivně jeho partnery.

Pozitivní obraz Ruska jako země s přátelskými úmysly, bez mesiášských a imperiálních ambicí, vědomé si vlastních nedostatků, ale usilující o jejich překonání, nemůže vzniknout sám. Může být vytvořen jen jako cílevědomé překonávání myšlenkových stereotypů. A nejen to. Musí se opírat o politiku, která vnímá, jakými technologiemi jsou prosazovány konkurenční zájmy. Těžko lze hovořit o obhajobě národních zájmů a nevidět, z jakých zahraničních zdrojů a proč jsou placeny nej-různější účelově vytvářené občanské iniciativy a výzkumně-propagandistická centra. Naše zkušenosti pozorovatelů voleb ať už pod vlajkou Rady Evropy či Evropského parlamentu nás nutí konstatovat, že Rusko bylo vždy trnem v oku a je vůči němu velice často uplatňována politika dvojího metru.

Přes všechna negativa, která charakterizují současné chápání Ruska ve střední Evropě, lze říci, že situace se vyvíjí příznivým

směrem. **Prvotní vášnivé protiruské emoce z konce 80. a začátku 90. let postupně opadají.** V politice se začínají prosazovat lidé z mladší generace, kteří nevystavěli svoji kariéru na boji proti sovětskému vlivu v tomto regionu.

Lze ovšem oprávněně namítnout, že elity malých střeoevropských států stále ještě pocítují potřebu manifestovat svoji věrnost tzv. západním hodnotám přikláněním se k extrémním politickým postojům – jak to bylo patrné při bombardování Jugoslávie a jak je to vidět při současné intervenci v Iráku. Objevují se ale i politici s větším citem pro národní zájmy malých střeoevropských států, které reprezentují. Navíc zásadový postoj Francie, Německa, Belgie a v poslední době i Španělska a Itálie v případě intervence v Iráku ukazují, že **neexistuje jen jedno pojetí zahraniční politiky Západu.**

Jedním z příkladů může být i vývoj vztahů mezi Českem a Ruskem. Po letech měkce řečeno stagnace, jejíž příčinou byla především česká pozice, došlo k výraznému oživení našich vztahů, a to nejen na nejvyšší politické úrovni (návštěva prezidenta Václava Klause v St. Petěrburku), návštěva zahraničního výboru Poslanecké sněmovny našeho parlamentu, ale k obratu dochází také v ekonomické spolupráci. Velký podíl na tomto úspěchu měli také velvyslanci obou zemí a lze si jen přát, aby tato příznivá tendence byla zachována.

Česká republika jako člen unie má šanci sehrát pozitivní roli ve vzájemných vztazích Unie – Rusko. Od obou politických elit to bude vyžadovat hledání nových přístupů nezkažených léty společné historie. Ta jistě nesmí být zapomenuta, ale nesmí být zneužívána jako nástroj ke zhoršování vztahů.

Nová životní zkušenost celých sociálních skupin ve střední Evropě se vzpírá protiruským ideovým stereotypům. Výzkumy veřejného mínění v Česku, ale i na Slovensku ukazují, že navzdory tomu, že někteří politici a media stále intenzivně rusofobii pěstují a hýčkají, pouze malá část obyvatelstva pokládá Rusko za hrozbu míru. Už před dvěma lety pouze 4,8 % dotázaných obyvatel České republiky pokládalo Ruskou federaci za zemi nepřátelskou vůči Česku – a častěji pocítovali nepřátelství v Rakousku a Německu. Roste zájem

o ruskou kulturu a jazyk. Vzájemná hospodářská výměna by sice mohla být vyšší, ale na české straně není již tak svazována politickými pouty jako před deseti lety. To vše pomáhá vytvářet stále reálnější obraz současného Ruska – a tedy i předpoklady pro hlubší spolupráci.

Politická stabilizace a následný hospodářský růst učinily z Ruska žádaného partnera. I proto, že například **podle analýz společnosti Goldman Sachs v roce 2027 už nejsilnější ekonomickou mocností Evropy bude Ruská federace.** Podnikatelé a za nimi i politici objevují, že pohled východním směrem je pro ně příslibem. Mnohé z toho naznačila roku 2006 návštěva prezidenta Vladimíra Putina v Praze. Ta přinesla nejen příslib rozšířené spolupráce, ale i pozoruhodnou soutěž českých politiků o to, kdo se pochlubí podepsanými dohodami s Ruskem – a překvapivou zdrženlivost médií.

Jestliže bude navázáno na úspěch Putinovy cesty do Prahy, pak to bude úspěch nejen pro středoevropský region. Nelze zapomínat, že i takový veterán boje proti Sovětskému svazu a Rusku jako Zbigniew Brzezinský ve své poslední knize *Volba: Globální nadvláda, nebo globální vedení* upozorňuje, že Evropská unie v budoucnosti neobstojí, nebude-li se podílet na využívání ruského nerostného bohatství.

Vzájemná potřeba

Zatím se shodu mezi Bruselům a Moskvou v odpovědi na otázku, jak má vypadat jejich společná budoucnost, nalézt nepodařilo. Summit hlav států Evropské unie a Ruska, který se říjnu 2006 sešel ve finském Lahti, měl jedno ústřední téma: energetická bezpečnost. V rovině spolupráce se toto téma dá interpretovat jako hledání cesty, jak v klidu zajistit plynulé dodávky ruské ropy a plynu, což je tvář v tvář blížící se zimě a vysokým cenám těchto komodit jistě důležité. V rovině konfrontace lze toto téma vidět jako ohnisko sporů o tom, jak omezit rostoucí závislost středu a západu Evropy na dodávkách z Ruska, protože tato situace pomáhá Kremlu vydírat zbytek našeho světadílu.

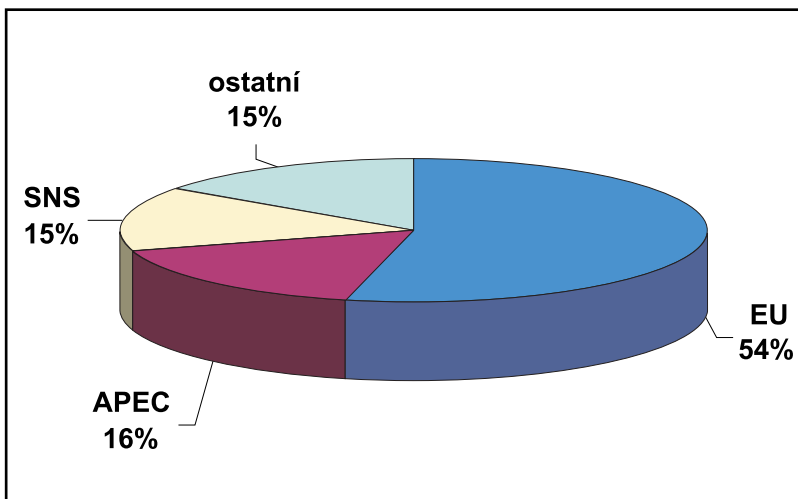
Prezidentovi Vladimíru Putinovi se vytýká, že je skeptický k podpisu dohody o energii s Unii. Jenže **mnozí západní politici v této dohodě poněkud jednostranně vidí zvýšení své kontroly nad ruskými zdroji** – a podobně jako premiér Tony Blair zapomenou na slova o přátelství a svolávají tajná zasedání vlády v okamžiku, kdy hrozí, že nějaká ruská firma koupí část distribučních sítí v Británii.

Rusko navrhuje Unii podepsat dohodu o strategickém partnerství. Tedy komplexní politické ujednání o spolupráci. Unii se zatím do toho nechce, protože někteří politici mají jiné cíle. Věcný obsah sloganu „energetická bezpečnost“ si příliš často překládají jako „vlastní podíl na pohádkových ziscích ropných a plynárenských společností“.

Připojený graf, vycházející z oficiálních údajů statistického úřadu Ruské federace, ukazuje, že **Rusko ke svému rozvoji Unii potřebuje**, nemůže ji ekonomicky vydírat. Podle posledních údajů je největším ekonomickým partnerem Ruska Německo (obrat 27,8 miliardy dolarů za osm měsíců letošního roku), následované Nizozemskem (25,1), Itálií (20,2) a Čínou (16,7). Právě Čína předběhla Ukrajinu (15,4), první ze zemí SNS, nemluvě již o struktuře tohoto obchodu. Následují Bělorusko (12,8) a USA (9,6 miliardy dolarů).

Rusko Unii potřebuje. Přesněji řečeno, **Rusko potřebuje některé státy v Evropské unii**. Bude-li se v Bruselu prosazovat politika rusofobie, kterou hlásají některé postsocialistické země, bude probíhat spolupráce na bilaterální bázi - například Rusko-Německo a Rusko-Francie. **Plynovod z Ruska do Německa přes Baltské moře (s významnou odbočkou do Kaliningradské oblasti) činí z Německa distribuční centrum ruských komodit. Kdoví, jestli se tak nevytváří základ nové integrace.** Vždyť Rusko je dnes třetí na žebříčku států, pokud jde o množství devizových rezerv. A ty se mu měsíčně zvyšují o dalších 13 miliard dolarů. Díky rostoucí spotřebě v Číně a Indii, ale i politice USA proti takovým ropným gigantům jako Írán, Irák a Venezuela.

OBRAT ZAHRANIČNÍHO OBCHODU RUSKA (leden – srpen 2006; údaje v procentech)

Poznámka:

EU - Evropská unie; APEC - Asijsko-tichooceánské hospodářská spolupráce;
SNS - Společenství nezávislých států

Zahraniční politika České republiky by měla překonat protiruské stereotypy a s využitím dobrého jména naší země v Rusku pomoci Evropské unii vyprofilovat vzájemně užitečné vztahy. Možností se nabízí mnoho. Lze například začít tím, že se Evropská unie a její členské státy budou snažit:

- **Přetavit odpor k vojenskému řešení separatistických snah čečenských náboženských fundamentalistů v účinnou pomoc Unie při rozvoji dnešního Čečenska.**
- Nezapomínat, že v Lotyšsku a Estonsku, tedy v zemích Evropské unie, žije více než 600 tisíc tak zvaných „neobčanů“ – lidí převážně ruské národnosti bez řady základních občanských práv. Emoce spojené se vzpomínkou na půl století sovětské anexe pobaltských států jsou pochopitelné. Uplatňování principu kolektivní viny a dovolávání se vize etnicky čistého státu je však zcela v rozporu s představami o demokracii v Evropské unii.

- V okamžiku, kdy dochází ke zhoršení vztahu Gruzie a Ruska v souvislosti se snahou Tbilisi řešit silou své problémy s Abcházií a Jižní Osetií, neposílat do Gruzie zbraně. Přesto vláda České republiky darovala v roce 2006 Gruzii vojenskou municí. **Česko by mělo dávat najevo, že využije své právo veta při projednávání vstupu Gruzie do evropských a euroatlantických integračních struktur, jestliže Tbilisi nevyřeší své spory mírovou cestou.** Není v zájmu Česka ani Unie nechat se zatáhnout do sporů a ozbrojených konfliktů, v jejichž pozadí je nacionalismus.
- **Nerozmísťovat na svém území systémy protiraketové obrany USA,** které mohou být chápány jako snaha získat vojenskou převahu nad Ruskem. Rozmístěním těchto systémů by státy Evropské unie nezavinily pouze zhoršení vztahů mezi Moskvou a Bruslem, ale též snížily svoji vlastní bezpečnost – každý, kdo se bude cítit ohrožen ze strany Spojených států, nebo bude chtít sám na USA zaútočit, musí především zničit jejich obranu. To by znamenalo zničit případné základny USA, ať již raketové, nebo radarové, v Česku nebo v Polsku. Řešením by mohlo být **nebudovat americký systém obrany, ale euro-americký systém, který zahrne i Rusko.** To vše při vědomí, že **skutečné řešení otázek bezpečnosti současného světa není ve vojenské oblasti, ale ve spolupráci velmocí a jejich spojenců,** tedy v dohodách, které zahrnou i Čínu, Indii, Brazílii a další státy.
- Upozorňovat, že **orientace na tzv. barevné revoluce v post-sovětském prostoru je kontraproduktivní. Organizování politických převratů, které jsou v rozporu s kulturní tradicí, neumožňuje změnu geopolitického postavení dotčených států a nezajistí ekonomický rozvoj nemůže vést ani k politické stabilitě, ani k sociální prosperitě.** Výsledkem „barevných revolucí“ v mladých státech vzniklých po rozpadu Sovětského svazu jen nejen zhoršování vztahů z Ruskem. Vedou též ke zvýšení materiálních a morálních nákladů Západu spojených se snahou udržet u moci nové politické elity, které až příliš často nedokáží naplnit očekávání ani místních obyvatel, ani Západu. Proto „barevné revoluce“ vedou

zpravidla ke zklamání místního obyvatelstva a k růstu jejich nedůvěry v demokracii.

- **Základem dobrých vztahů Česka i Evropské unie z jedné strany a Ruska ze strany druhé musí být rozvíjející se vzájemně výhodný obchod.** Proto vzájemně výhodnému obchodu nesmějí být do cesty stavěny politické překážky.

Pro barevnou revoluci v Rusku, pánové, bych rudou barvu rozhodně nemohl doporučit.

4. ZÁVĚR

Žádný představitel levice se nebojí prohlubování a rozšiřování evropské integrace. Otázkou ovšem je, jaký má být obsah takovýchto změn. Zatím se zdá, že **příprava českého předsednictví Evropské unii směřuje k administrativnímu zabezpečení klasické agendy, nikoliv k tvořivému rozvoji Unie.** Proto je nutné využít každou příležitost k podněcování diskuse o její budoucí podobě. Z našeho hlediska se jeví jako nejcennější vklad zakladatelů Evropské unie do její budoucnosti:

- 1) **Ideál míru a odstraňování militarismu,** který na našem světadílu odstartoval dvě světové války.
- 2) **Spojování úsilí o ekonomický růst s představou sociálního rozvoje.** Vnímáme zárodky evropského sociálního státu, zrozené v Unii, za velký vklad do civilizačního rozvoje. Tento sociální stát není charitativní institucí, ale zárukou rostoucí kvality života občanů a ekonomické dynamiky.
V současné době se do popředí dostávají další strategická témata:
- 3) **Zajištění trvale udržitelného rozvoje nejen pomocí přímých investic do rozvoje vzdělání, výroby a služeb, ale také do zastavení degenerace životního prostředí.** Při řešení tohoto problému musí Unie vystupovat nejen jako příklad, ale též jako iniciátor celosvětové ekologické obnovy.
- 4) **Vypracování a realizace nové koncepce ekonomického a sociálního rozvoje Unie.** Hrozba zaostávání Evropy za ostatními ohnisky ekonomického rozvoje světa nebyla odstraněna a v podmínkách globalizace by se pro nás i celou Unii mohla stát osudnou.
- 5) **Je nezbytně nutné obnovit diskuse o českém národním zájmu.** Unie není řešením našich problémů a úkolů. Je pouze novým prostředím, kde tyto problémy a úkoly musíme řešit.

Jedině jasné vědomí našich vlastních konkrétních cílů může být základem úspěšného prosazování českých národních zájmů při jednáních a sporech uvnitř Unie. Zároveň pouze tehdy, dokáže když Evropská unie ochránit národní zájmy svých členů, může naplnit své humanistické poslání.

Jiří Maštálka
Kateřina Konečná
Oskar Krejčí
Michael Marčák
Jakou Evropskou unii?

2006

Dosud vyšlo

K. Konečná, J. Maštálka
Evropská unie očima pozorovatelů

O. Krejčí, K. Konečná, J. Maštálka
Sametová revoluce - pohled ze Strakovky

J. Maštálka a kolektiv
Práce šlechtí - aneb směrnice 2003/88/ES
o některých aspektech úpravy pracovní doby

Text:

Jiří Maštálka
Kateřina Konečná
Oskar Krejčí

Ilustrace:

Michael Marčák

Jakou Evropskou unii?

2006

Bc. Kateřina Konečná (nar. 1981)

je od roku 2002 členkou Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Pracuje ve funkci místopředsedkyně Zahraničního výboru a je ověřovatelkou Výboru pro životní prostředí. Je bakalářkou ekonomie a v rámci magisterského studia se zaměřuje na mezinárodní vztahy.

MUDr. Jiří Maštálka (nar. 1956),

původním povoláním lékař kardiolog, je poslancem Evropského parlamentu, kde pracuje ve výborech pro zaměstnanost a sociální věci. V letech 1990 až 1992 byl poslancem Federálního shromáždění a v letech 1996 až 2004 členem Poslanecké sněmovny PČR.

Prof. Oskar Krejčí (nar. 1948)

je vedoucím katedry mezinárodních vztahů a diplomacie na Fakultě politických věd a mezinárodních vztahů UMB v Banské Bystrici a pracuje v Ústavu politických věd SAV v Bratislavě. V Česku působí jako redaktor týdeníku Ekonom. Byl poradcem dvou premiérů federální vlády. Publikoval 16 knih.

GUE/NGL

Gauche Unitaire Européenne/Gauche Verte Nordique

European United Left/Nordic Green Left

Groupe Parlementaire • Parliamentary Group

PARLEMENT EUROPEEN • EUROPEAN PARLIAMENT